

Samtidsarkeologi – varför gräva i det nära förflutna?

Rapport från en session vid konferensen
IX Nordic TAG i Århus 2007

Redaktör
Mats Burström

Bidrag till tryckningen av denna sessionsrapport
har lämnats av Statens historiska museum

Innehåll

Förord	7
Glädjens arkeologi. Utgrävningen av en dansbana	9
<i>Maria Persson</i>	
Sex, drugs (and rock'n'roll?). Arkeologiske undersøgelser på Roskilde Festivalen	17
<i>Laurine Albris, Anna S. Beck & Lasse Sørensen</i>	
"I'm a rocket man". Att gräva i sin familjehistoria	25
<i>Jonna Ulin</i>	
Att gräva eller att inte gräva – det är frågan. Om arkeologi och havererade flygplan	33
<i>Anna Nilsson</i>	
Världskris i ruin. Samtidsarkeologiska undersökningar av sovjetiska kärnvapenbaser på Kuba	41
<i>Mats Burström & Håkan Karlsson</i>	
Från fäbodvall till höghusområde. Om publik arkeologi i projektet "Mångkulturella möten kring en forntida lämning"	49
<i>Anita Symestvedt</i>	
Dåtid i samtid eller samtid genom dåtid? Det förflutna och bevarande från ett ungt perspektiv	59
<i>Anders Högberg</i>	
Uppdragsarkeologi och samtidsarkeologi – oförenliga begrepp?	71
<i>Christina Rosén</i>	
Ju förr dess bättre? Tidsgografiska perspektiv på landskapsvården	79
<i>Carl Johan Sangler</i>	
Arkeologisk utgrävning av Statens historiska museum	87
<i>Fredrik Swanberg</i>	
Framtidsminnen. Insamling, ingrävning och samtal kring tillvaron	97
<i>Katty H. Wablgren</i>	
Författarpresentationer	105

Arkeologi
Institutionen för kultur och kommunikation
Södertörns högskola
141 89 Huddinge
www.sh.se/arkeologi

Södertörn Archaeological Studies
Red. Mats Burström & Johan Rönnby

© 2008 Författarna

Sättning: Kerstin Cassel
Tryck: EO Grafiska 2008

ISSN 1652-2559
ISBN 978-91-975039-4-5

Återigen en plats för glädje

Rammeskärsparken är en kulturhistorisk lämning som vittnar om den dåtida ungdomskulturen. Under främst 1930- och 1940-talet fanns det tusentals dansbanor och festplatser såsom Rammeskärsparken i Sverige. Att en lämning tillkommit i modern tid konserverar inte lämningen eller fenomenet. Det finns många kulturhistoriska miljöer från vårt närliggande förflutna som riskerar att falla i glömska eller redan har gjort så. Detta visade i allra högsta grad utgrävningen av Rammeskärsparken. Fesplatsen hade halkat in i i forminnesregistret som en okänd fornlämningsliknande lämning, bara en generation efter att den var i bruk. Kanske ska vi backa bandet en aning och säga okänd utifrån arkeologins och kulturmiljövårdens synvinkel. För de boende i området var den välkänd. Det gick heller inte att ta miste på det stora intresset för projektet vi mötte från lokalt håll. Den stora uppslutningen från allmänhetens sida visar tydligt att det moderna kulturarvet engagerar många, och att det ”lilla och nära” kulturarvet ligger människor varmt om hjärtat.

Samtidsarkæologin och samarbete med allmänheten går hand i hand. Den här sortens utgrävningar möter ett stort gensvar från en mycket bred publik. En mötesplats för traktens ungdomar blev 50 år senare en arena för möte mellan arkeologin och allmänheten. Samtidsarkæologin ger även möjligheter till en diversifierad bild av vår historia då många olika sorters platser kan undersökas, som här – en plats för glädje.

Referenser

- Tryckta källor*
Agenda Kulturarv. 2004. *Slutrapport*. Stockholm.
Buchli, V. & Lucas, G. (Red.) 2001. *Archaeologies of the Contemporary Past*. New York.
Carlsson, C. 2006. *Kulörta lyktor och dansbiljetter. Västsvenska festplatser under 100 år*. Länsstyrelsen Västra Götalands län. Göteborg.
Frykman, J. 1988. *Dansbaneområdet. Ungdomen, populärkulturen och opinionen*. Stockholm.
Marshall, Y. (Red.) 2002. *Community Archaeology. World Archaeology. vol 34(2)*. Oxon.
Persson, M. 2006. *Modernitet och Materialitet – sentida kulturarv med arkeologisk blick. Rapport över projektets utgrävning av Rammeskärsparken, Herrestads socken, Västra Götalands län*. Bohusläns Museums rapportserie, Rapport 2006:46. Uddevalla.
Regeringens Proposition 1996/97:3. *Kulturpolitik*.
Synnestevedt, A. & Persson, M. 2007. *Mångkulturella möten kring en forntida lämning. Rapport om utgrävningen kring en hällkista i Bergsjön, Göteborg*. Göteborg.
Otryckta källor
FMIS, Raå 90 Herrestads socken, Bohuslän.
Kassabok för Herrestads AIF 1937-39.
Års- och månadsmötesprotokoll för Herrestads AIF 1943-61.
Samt muntliga referenser från ett flertal personer som deltog vid utgrävningen av Rammeskärsparken och som även hade varit där och roat sig då det begav sig.

Sex, drugs (and rock'n'roll?)

Arkæologiske undersøgelser på Roskilde Festivalen

Laurine Albris, Anna S. Beck & Lasse Sørensen

Hvad sker der, når ca. 100.000 mennesker hvert år samles på en mark til Roskilde Festival for at høre musik, bo i telt og for en kort periode leve uden for det etablerede samfunds normer? Livet på pladsen efterlader markante spor i området, og i 2006 var disse spor genstand for arkæologiske undersøgelser, der foregik under selve festivalen. Målet var at lave en utraditionel undersøgelse af det kendte fænomen, og vi håber, at projektet, udover at afsløre nye sider af festivalfænomenet, vil skabe debat omkring samtidsarkæologiens rolle i den danske arkæologi.

Samtidsarkæologi i Danmark

Samtidsarkæologi praktiseres kun yderst sjældent i dansk arkæologi og har ikke fået fodfæste på samme måde som i fx USA, Storbritannien, Irland og Australien, hvor der dyrkes forskellige selvstændige grene, såsom industriel arkæologi eller garbologi (Buchli & Lucas 2001; Rathje & Murphy 1992). I Danmark fremkommer det moderne materiale i bedste fald som sidegevinst til traditionelle udgravninger af oldtidens bebyggelser og gravpladser.

Den danske museumslov har en relativt blød definition af 'den arkæologiske kulturarv', der egentlig ikke udelukker, at moderne materiale kan undersøges inden for den almindelige gældende praksis og sågar i nødudgravningssituationer:

Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra tidligere tider, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bo-pladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt.
(§27, stk.1, www.kulturam.dk/forvaltning/love/museumslov).

Det er dog sjældent, at loven forvaltes således af Kulturarvsstyrelsen eller af de danske museer.

Fremtidige systematiske fladedækkende fosfatanalyser kan dermed i teorien være med til at bestemme gamle hegnsforløb på festivalpladsen.

Slutteligt foretog vi etnoarkæologiske og garbologiske analyser af eksisterende campinglejr fra festivalen anno 2006. Vi undersøgte fire lejre med beboere af forskellig nationalitet og alder: En dansk og en svensk lejr samt en lejr med unge og en lejr med modne deltagere. Lejrene blev udvalgt tilfældigt og lå placeret forskellige steder på campingarealet. Undersøgelserne bestod dels af interviews med beboerne, dels af registrering og plantegning over lejren og affaldsfordelingen i denne.

Undersøgelserne i de bestående lejre viste både påfaldende ligheder og forskelle på, hvordan festivaldeltagerne behandlede og definerede affald, og hvordan de ordnede deres materielle univers. De undersøgte aspekter af festivaldeltagerenes materielle univers kan sættes i relation til alder, køn, kultur og sociale forhold. For eksempel var alle lejre indrettet efter samme model, hvor teltene var arrangeret omkring et socialt centrum, der gerne var overdækket. I dette centrum stod beboernes stole, en eller flere ølkasser og evt. et musik anlæg, og her opholdt beboerne sig det meste af dagen (se figur 2).

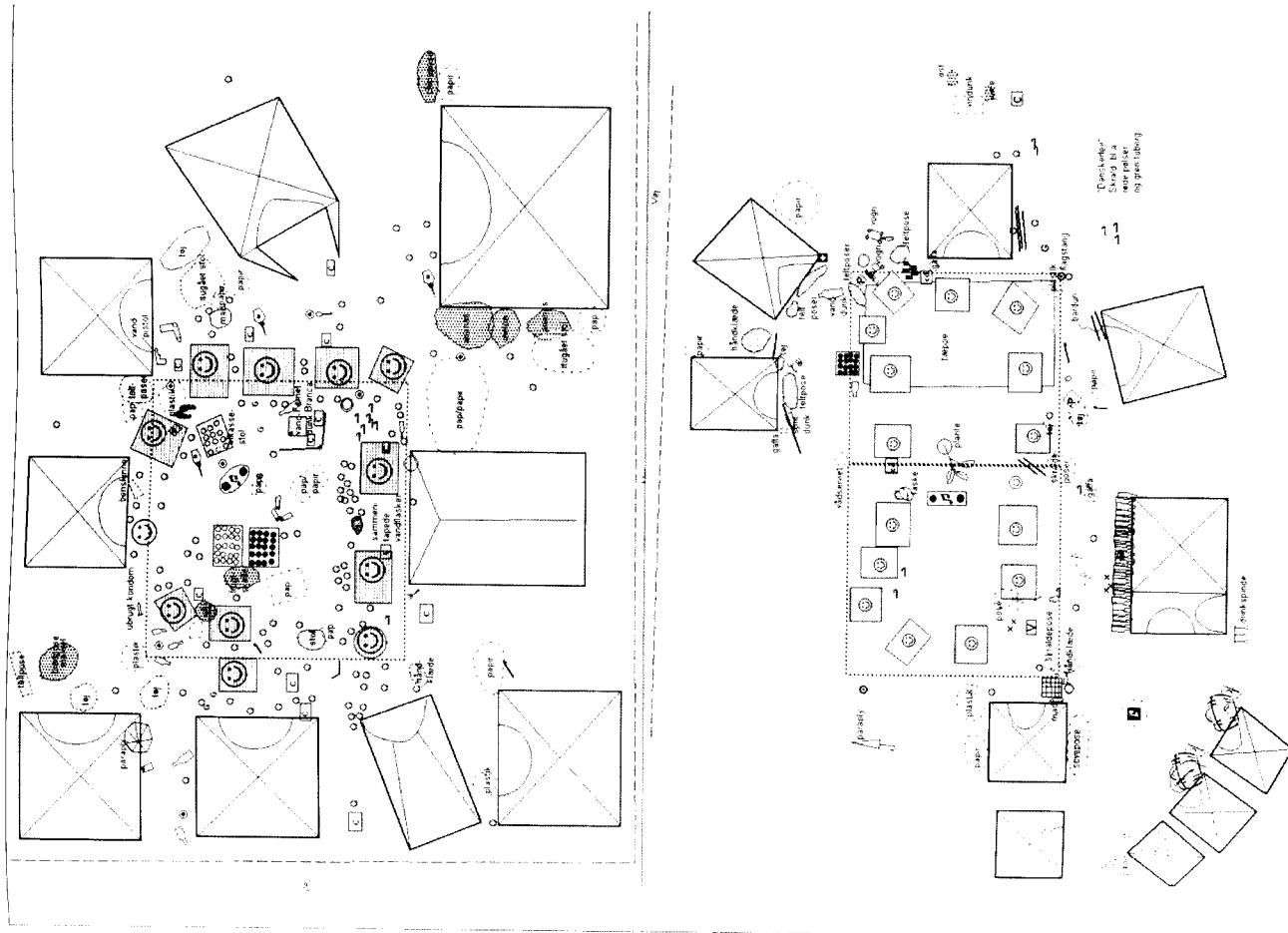
Både materialet fra surveyen og fra den garbologiske og etnoarkæologiske undersøgelse viste, at der var forskel på hvilke aktiviteter, der foregik i lejrene (f.eks. druk og rygning) og hvilke der foregik uden for lejrene (f.eks. spising, som oftest ved madboder på selve festivalpladsen).

Der var stor forskel på, hvordan de forskellige lejre behandlede og definerede affald. Det var overraskende, at beboerne i den svenske lejr ryddede grundigt op hver dag og omhyggeligt sorterede affald, fx sorterede de glasflasker efter farve (se figur 3). Beboerne i de danske lejre var mindre systematiske med hensyn til affaldshåndteringen. Visse af de danske lejre flød ligefrem med skrald. I de danske lejre var mængden af affald generelt større (se figur 2), og alt, undtagen ølflasker med pant, røg ud i samme affaldsbunke. Denne forskel kan tolkes som et resultat af de forskellige traditioner for affaldshåndtering i Danmark og Sverige. I Sverige er affaldssortering og affaldsindsamling mere udbygget, end det er tilfældet i det danske samfund.

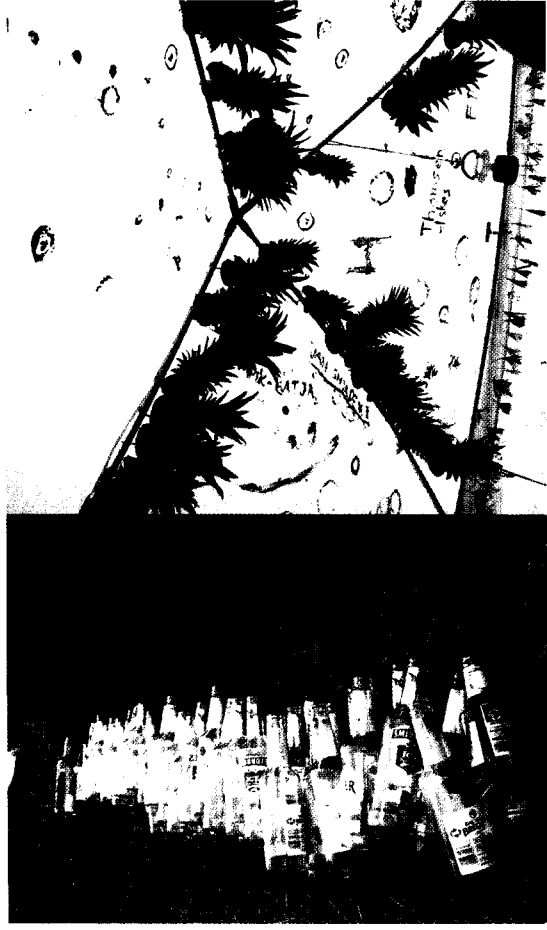
De arkæologiske undersøgelser viste, at festivallivet ikke er fuldstændig hæmmingsløst. Der er stadig regler og normer, som gælder, når man er på festival. Nogle regelsæt eller normer tages med fra det omgivende samfund (f.eks. affaldssortering), mens andre adfærdsnormer er anderledes end hverdagens (f.eks. uniering for begge køn ved hegn). På festivalen opstår der samtidig nogle særlige sociale rammer, der skaber sine egne festivalnormer med en kollektiv accept af anderledes adfærd, og der dannes meget stærke traditioner og mønstre, hvilket den fælles lejrindretning viser.

Metodiske refleksioner

Ud over de konkrete resultater, som vi her har givet nogle eksempler på, opstod en del refleksioner over arkæologien som fag i forbindelse med undersøgelsen. Disse refleksioner understreger vigtigheden af at undersøge nutidens materielle kultur arkæologisk. Samtidsarkæologi kan bruges både som kilde til konkret viden om

Figur 2. Plantegning over to lejre. Øverst: lejr med unge danske fyre omkring 20 år. Nederst: Lejr med unge svenskere ca. 20 år. Bemærk forskellen på mængden af skrald, især i lejrens centrale del.

Figur 3. Exempel på special affaldshåndtering: Bacardi Breezer-flasker stablet i den unge svenske lejr og ananas fra pina coladas hængt op i pavillon i den unge danske lejr.

vores egen tid og som pædagogisk redskab for arkæologien som felt. Når begivenheden foregår lige omkring os, samtidig med at undersøgelserne foretages, opstår en ny forståelse af den arkæologiske metodes muligheder og begrænsninger. Når man diskuterer moderne menneskers adfærd med arkæologiske begreber, bliver både strukturer i materialet og i arkæologiens terminologi tydelige. Selve den arkæologiske italesættelse gjorde det muligt for os at placere festivalfænomenet i en ramme og dermed lægge en vis distance, selvom vi i høj grad selv er del af den kultur vi undersøgte. For eksempel ville vi ikke have samlet et brugt kondom op, hvis vi var almindelige festivalgæster, men i en arkæologisk kontekst blev denne genstand en vigtig kilde til livet på festivalen.

Hvad kan arkæologien sige om festivalfænomenet?

Festivaler har som sagt ofte været undersøgt af andre fagrene. Hvad kan arkæologien da bidrage med? Med arkæologisk materiale som udgangspunkt kan vi fortælle andre historier, fordi vi stiller andre spørgsmål. Vi får øje på ting, som ikke optræder i andre kilder, enten fordi de er så ubetydelige og hverdagsagtige, at de ikke registreres, eller fordi man ikke ønsker at vise dem frem. For eksempel fik vi gennem undersøgelserne øje på den svenske lejrs affaldssortering, som afspejler en vane, beboerne nærmest ubevidst havde taget med udefra. Arkæologiske undersøgelser kan på den måde være med til at vise, at virkeligheden er anderledes end den gældende diskurs påstår. For eksempel taler man om det hæmningsløse festival-liv, men ser ikke, at der faktisk er mange regler, der gælder.

Hvor de historiske kilder altså viser *idéen* om, hvad der foregår, så kan det arkæologiske materiale vise en anden side, fordi de materielle levn er direkte knyttet

til de konkrete aktiviteter. Dermed ikke sagt, at de arkæologiske kilder er mere sande. De forskellige historier, som materialet kan fortælle, er forskellige nuancer af det samme fænomen, og derfor er de lige vigtige. Det er samspillet mellem, hvad folk gør, og hvad de tror, de gør, der tydeliggøres af arkæologien. Netop derfor har de arkæologiske kilder og metoder også en berettigelse, når moderne fænomener skal undersøges.

Samtidig med at arkæologien giver en anden indgangsvinkel, har den også et dybere tidsperspektiv end mange andre fag og giver derfor større mulighed for at se kulturelle fænomener i et bredere perspektiv end blot et snævert samtidsperspektiv.

Hvad kan arkæologien så ikke sige om festivalfænomenet?

Festivalundersøgelserne blev udført, mens den levende begivenhed foregik overalt omkring os. Dette ansporede en del refleksioner over arkæologiens begrænsninger, for materielle levn kan ikke fortælle alt, og samtidigheden i dette projekt fremhævede faldgruberne: Det var f.eks. tydeligt, at de forskellige lejre (svensk og dansk) producerede vidt forskelligt arkæologisk materiale. Hvis vi ikke havde haft mulighed for at interviewe beboerne om deres adfærd, ville det sandsynligvis være endt med helt forskellige tolkninger af materialet, selvom der principielt foregik ens aktiviteter – der blev drukket lige meget, og det var lige festlig stemning i lejrene.

Det mest afgørende var dog, at selvom det arkæologiske materiale bar tydelige præg af både 'sex og drugs' – ruskulturen i form af alkohol og rygning af forskellige slags, samt brugte kondomer, så var 'rock'n'roll' – altså musikken – helt fraværende i materialet. Det vil sige, at den primære grund til festivalens afholdelse ikke var afspejlet i de materielle levn, og spørgsmålet er, hvordan disse levn ville være blevet tolket, hvis ikke vi kendte til festivalen fra historiske kilder og vores egne observationer.

Ikke alle forhold tegner sig altså lige evident i det arkæologiske materiale, og det måner selvfølgelig til en vis forsigtighed med tolkningen af arkæologisk materiale – både i moderne og i forhistorisk sammenhæng. Der er mange forhold at tænke over, især når vi undersøger begivenheder, som er holdt op med at foregå, og for hvilke vi derfor ikke har lignende sammenligningsgrundlag.

Så selvom arkæologiske undersøgelser kan bidrage med et væsentligt og oftest unikt bidrag til samtidsforskningen, bør arkæologien ikke stå alene, hvis der er andet kildemateriale til rådighed.

Afslutning

De arkæologiske undersøgelser af Roskilde Festivalen udmundede både i nogle konkrete resultater og en lang række refleksioner. På grund af dets pilotagtige form vil projektets konklusioner ikke kunne bruges til egentlige generaliseringer, men kan ses som oplæg til yderligere undersøgelser.

På trods af den traditionelle arkæologiske holdning: At ting helst skal være foregået for længe siden, for at vi kan undersøge det, viste vi, at det var yderst vigtigt at undersøge en begivenhed, *samtidig* med at den foregik.

Som et bidrag til den bredere debat omkring det arkæologiske felt vil vi påstå,

at arkæologi ikke skal opfattes som materielle studier af bestemte perioder, men at vi bør bruge arkæologien som en metode blandt andre til at undersøge mennesket i tid og rum. For det er ikke kun de ældre perioder, der skaber et arkæologisk kildemateriale. Mennesket efterlader til alle tider materielle spor efter sin adfærd og aktiviteter, således også i de historiske perioder. Vi er dog ikke vant til at tænke på vores samtid i den optik. Ved at studere nutidens materielle kultur kan arkæologer supplere historikere, antropologer og sociologer med ny viden og hypoteser om samfundet, ligesom andre fag kan bidrage til den arkæologiske viden. Derfor bør de arkæologiske undersøgelser indgå i et samspil med disse discipliner, der tilsammen kan nuancere vores tolkninger og forståelse af vores samtid. Samtidsarkæologien udfordrer og udvider arkæologiens dataområder, så vi bevæger os væk fra en snæver oldtidsfokuseret arkæologi - og det er til gavn for både arkæologien og den øvrige samtidforskning. For når alt kommer til alt: Hvordan kan vi som arkæologer argumentere for, at det er relevant at undersøge tusindårige kulturlevn, hvis vi ikke mener, at vores egen nære historie har relevans?

Referenser

- Albrethsen, S. 2000. Bunker DORA. I: Hvass, S. (Red.) *Vor skjulte kulturarv. Arkæologien under overfladen. Til Hendes Majestæt Dronning Margrethe 16. april 2000*. Det Kgl. Oldskriftsselskab, København/Jysk arkæologisk selskab, Århus. Sid. 198-199.
- Asmussen, E. 1997. Ahlgade 15-17, Holbæk. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1994-95*. København.
- AUD 1984-2001. Udgivet af Det Arkæologiske Nævn. København. Tilgængelige på: <http://www.kulturarv.dk/tjenester/publikationer/emneopdelte/arkaeologi/aud/index.jsp>
- Buchli, V. & G. Lucas (Red.) 2001. *Archaeologies of the Contemporary Past*. Routledge, London.
- Høst-Madsen, L. 2001. Dokøen. *AUD 2001*. Sid. 107-108.
- Prangsgaard, K. 2001. Måde Industri V. *AUD 2001*. Sid. 191
- Rathje, W. & Murphy, C. 1992. *Rubbish! The Archaeology of Garbage*. Harper Collins Publishers, New York.
- Weberman, A. J. 1980. *My Life in Garbology*. Stonehill Press, New York.

Lødsen Ib: Personlig kommentar fra flyarkæologen og næstformanden for Flyhistorisk Selskab.

”I’m a rocket man” Att gräva i sin familjehistoria

JONNA ULIN

Det var med stor tvekan som jag medverkade i sessionen *Samtidsarkæologi – varför gräva i det nära förflutna?* Jag visste inte om jag än en gång skulle orka gräva mig ned i djupet av min egen familjs historia. Det sökande efter minnesrester och historiens dolda spår som avhandlingsarbetet *Border-Line Archaeology* (Campbell & Ulin 2004) innebar var för mig ett slags avslut. Fram till dess hade historien baserats på fragmentariska minnen, anekdoter och familjehemligheter som min mormor och gammelmormor berättat. Med avhandlingen fyllde jag igen glappet mellan nu och då och stängde dörren till min familjs förflutna. Jag kände mig tillfreds med att lämna historien bakom mig.

Ett minnesarbete är ofta en komplex process eftersom det till mångt och mycket görs med hjälp av känslor som verktyg. Författarinnan Kerstin Ekman (1999:268) har skrivit:

Men hon lever sin berättelse hur svår den än är. Något annat kan människan inte... I berättelsen finns något glömskan och förstörelsen inte kommer åt...

Genom att berätta och minnas håller man det förflutna levande. Har man tur kan tiden då och då frysa till en stav att hålla i när man vandrar i alla de gångar och rum som minnena utgör. För mig var det de obesvarade frågorna, nyfikenheten över vad som dolde sig alldeles under den hårda ytan av nu som fick mig att söka mig ned i familjens historia. Rädslan över att allt skulle försvinna med de döda drev mig att söka svar på frågan om vad man gör när det förflutna håller på att suddas ut. När den mjuka historien multnar bort utan spår och lämnar kvar benknotor av mänskligt liv, men ingen värme, ingen lukt, ingen hud, inga sinnesuttryck. Hur kan man då, utan historiens mjukdelar, komma fram till den verkliga historien när tiden ständigt åter upp sig själv och lämnar allt i glömska?

En del av mitt avhandlingsarbete bestod i en utgrävning av min mormors barndomshem – Per Johans ställe, Åsen 5:18 i Medelpad. För mig var utgrävningen ett konkret sätt att gräva fram glömskan ur historien. Sommaren 1999 lyfte jag för